

KÖNYVISMERTETŐ ÉS BÍRÁLAT

Dr. Csámpai Ottó:

Etnikai szocializáció a hagyományos és modern udmurt társadalomban (Pozdejev, I. L.: Etnicseszakaja szocializacija v doindusztrialnom i szovremennom obszesztve: opit i problemi prejemsztvennosztyi)¹

Sokak számára Udmurtia teljesen ismeretlen világ. Pedig már a szovjet időkben is autonóm köztársaságként szerepelt. 1990. november 4-edikétől az Orosz Föderáció önálló tagköztársasága lett. Napjainkban az Udmurt Köztársaságban, amely 42,1 ezer km², legalább száz különböző etnikum tagjai élnek, legtöbben oroszok (58%), udmurtok (31%) és tatárok (7%). Az udmurtok összlétszáma az Orosz Föderáció területén kb. 750 ezer fő, ebből 250 ezer Udmurtia határain kívül, szórványban él. Az udmurtok számunkra, magyarok számára, azért is érdekesek, mert olyan finnugor népcsoportról van szó, amelyhez genetikai rokoni szálak is fűznek bennünket. A monográfia szerzője fiatal kutató, aki a kandidátusi disszertációjához gyűjtött gazdag empirikus anyagot használta fel az etnikai szocializáció jelentőségének bizonyítására a specifikus udmurtiai körülmények között.

A munka négy fejezetben taglalja a kutatott kérdéskört. Az első fejezet az etnikai szocializáció kutatásánál használt módszereket mutatja be. Természetesen itt nem mellőzi a kérdéskörrel való eddigi foglalkozás történetét sem, hiszen ez már a 19. század második felében elkezdődött, amikor Udmurtia főleg a néprajzosok kedvelt kutatási céljává vált. A felhasznált fogalmi szerkezetben főleg a személyiségnek szentel nagyobb teret, hisz mindenfajta szocializáció folyamata

¹ Pozdejev, I. L.: *Etnicseszakaja szocializacija v doindusztrialnom i szovremen-nom obszesztve: opit i problemi prejemsztvennosztyi*. Izsevszk 2007, 232 p.

a személyiségformáláshoz vezet. Nem kisebb jelentőséggel bír a „kulturális transzmisszió” fogalma, amely majdnemhogyan ismeretlen, pedig nem jelent mást, mint olyan mechanizmust, amelynek segítségével az etnikai csoport megvalósítja az etnokulturális információk átadását a generációk között.

A következő fejezet már egy konkrét jelenséget ragad meg, és pedig a hagyományos udmurt társadalomban végbemenő etnikai szocializációt. A fejezetben különösképp érdekes a személyiség etnikai ideálját, eszményét tárgyaló rész. Értékrendszerükben a legelső helyen van a „jó emberekkel való jó kapcsolat”. Az udmurt jellem tanulmányozásánál olyan vonások kerültek felszínre mint a rendkívüli dolgosság, mértékletesség és tartózkodás a saját érzéseik megnyilvánulásánál. Még a 19. század végén is így jellemzik az udmurtokat: csöndben járnak és szemlesütve a földre néznek. Az udmurtok szomszéd etnikumokhoz és önmagukhoz való viszonyát a következő közmondás fejezi ki a legjobban: „Az orosz az medve, a tatár farkas, az udmurt pedig fogoly”.

A szocializáció szubjektumait és intézményeit taglalva a család szerepét emeli ki, ugyanakkor hangsúlyozza a rokoni közösség jelentőségét is. Az etnikai tényezők között alapvető szerepet töltött be az anyanyelv, a munkára, az életre való nevelés és a vallás. A hivatalos egyház támadásai és üldözései ellenére, az udmurtok megőrizték hagyományos vallásukat, amely a családi-nemzetségi és földművelő kultuszok körül koncentrált, ugyanakkor bizonyos változásokon ment keresztül a pravoszláv és iszlám vallás hatása alatt.

A harmadik fejezet az udmurtok etnizációjával foglalkozik a mai modern társadalomban. Itt is főleg a család szerepének tulajdonít kiemelt jelentőséget. Egyben kritikusan szól az anyanyelvhasználatról. A kutatás ideje alatt az Orosz Föderációban 433,8 ezer ember, tehát az udmurtok 68%-a beszélt az udmurt nyelvet (1989-ben ez 70,8% volt), de szigorúan véve egymás közt a családokon belül csak 8% kommunikál ezen a nyelven. Érdekesnek számít az a megállapítás, amely szerint a nők ellenállóbbak az asszimilációs tendenciákkal szemben mint a férfiak.

A család mellett a további intézmény, amelynek jelentős szerep jut az etnikai szocializációban, az iskola. Sajnos, Udmurtiában is hasonló jelenséggel találkozhatunk, mint Közép-Európában. Míg 1990-től 2001-ig az udmurt nemzetiségi iskolák száma növekedett, 2003-tól ezek száma kimondottan csökken. A 2006/07-es tanévben 320 iskolát tartottak számon, amelyekben 20.974 tanuló tanult. Ezeknek is nap mint nap tömörkedni kell megküzdniük, amelyek közé tartozik főleg az ellátottság udmurt nyelvű tudományos-módszertani, tanulmányi, didaktikai és szemléltető eszközökkel. Másfelől az iskola pillanatnyilag nem képes áttörni a hagyományos nézeteken a nemzetiségi oktatással kapcsolatban, esetleg korrekciókkal próbálkozhat. Hogy képes legyen radikális változásokra, ehhez a nemzetiségi művelődési intézmények státuszának emelése szükséges. A nevelési és oktatási folyamatok eredményessége nagyban függ az iskola és a család együttműködésétől, ugyanúgy, mint társadalmi szervezetek

bevonásától ebbe a folyamatba. Szerencsére ilyen szervezetek ma már tucatjával működnek Udmurtiában. A szerző helyesen állapítja meg, hogy a mai társadalomban a személyiségformálási folyamatokba nemcsak az ember közvetlen környezete, a mikroszociális környezet kapcsolódik be, hanem nagy hatást gyakorolnak a másodlagos társadalmi intézmények is, többek között a tömegtájékoztatási eszközök. A szerző kritikusan jegyzi meg, hogy alacsony az érdeklődés az udmurt tömegtájékoztatás iránt. Ennek okai többfélék: egyfelől a nyelv gyenge ismerete a lakosság részéről, másfelől a tömegtájékoztatási eszközök alacsony anyagi támogatása a költségvetésből, nem utolsósorban az udmurtok nemzeti-etnikai öntudatosodásának az alacsony szintje, de nagyban hozzájárul az alacsony életszínvonal is.

A monográfiában kiemelt helyet foglal el a szocializáció gazdasági aspektusait taglaló rész, nevezetesen az ifjúság adaptációja a piaci viszonyokhoz és az új társadalmi értékekhez. A külső intézményes környezet lényeges változásai oda hatottak, hogy a még szovjet érában született és nevelkedett szülők többsége is kénytelen volt változtatni a megszokott viselkedésformákon, a megszokott világgépen és alkalmazkodni az új körülményekhez. Ebben a bonyolult helyzetben változtak a mai ifjúság etnizációjának körülményei is. A fiatal korosztály ugyanúgy kénytelen választani: elfogadni, vagy ellenkezőleg elutasítani szüleik kulturális tapasztalatait. A kép majdnemhogy azonos a közép-európai helyzettel: a városba való migráció és beolvadás a többségi nemzetbe.

Az utolsó, negyedik fejezet az udmurt szórvány etnikai szocializációját tárgyalja. A szerző négy területen végzett kutatást, ahol szórványban élnek az udmurtok: Mari Köztársaságban (kb. 2500 személy) és Tatársztánban (kb. 24 ezer), Baskortosztánban (kb. 22,5 ezer) és a Kirovi területen (kb. 18 ezer). Életkörülményeik és öntudatosodásuk is különböző: míg az első területen, ahol többségében földműveléssel foglalkoznak, a nehéz életkörülmények ellenére (vagy éppen emiatt) erős az öntudatosodásuk – a család az alapvető és fő intézmény, amely főleg hagyományokhoz való kötődésükön keresztül lényegesen formálja az etnikai tudatot. Tatársztánban pl. az életkörülmények az udmurtok számára jobbak, itt már az oktatási intézmények és a sajtó mellett, pozitív szerepe van a keresztény vallásnak is: „aki nincs megkeresztelve az nem udmurt, hanem tatár”. A legrosszabb helyzet a Kirovi térségben van, ahol az alacsony gazdasági körülményekhez, sajnos a gyenge etnikai öntudat is leginkább társul.

A szerzővel egyet kell érteni abban, hogy a mai modern társadalomban, amelyben magas az információs technológiák fejlettsége, magas fokú az urbanizáció és a lakosság migrációs aktivitása, nagyban kitágul az etnikai információs tér. A kisgyerek már születésétől kezdve a kulturális variációk sokaságával találkozik, nemcsak a legközelebbi környezetétől kapja az információkat és nemcsak közvetlen kapcsolatokon keresztül. A társadalom aktívan hat rá a tömegtájékoztatási eszközökön keresztül is. Az ember gyakorlatilag ki van tépve a monoetnikus környezetből, nagy hatást gyakorolnak rá a más nemzetek kultúrái,

különlegesen a domináns nemzet kultúrája. A könyv pozitívuma, többek között éppen az, hogy a modern társadalom lehetőségei mellett, figyelmezteti az olvasót az etnikumokat érintő veszélyhelyzetekre is.